

Ἡ Εἰκόνα ὡς ἀνεπανάληπτο ἐκκλησιαστικὸ γεγονός (Σκλήρης Σταμάτης Πρεσβύτερος)

/ Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός / Θεολογία και Ζωή

Ἐδῶ ἀξίζει νὰ σταθοῦμε σὲ ἓνα ἰδιαίτερο στοιχεῖο τῆς Εἰκόνας, πὸν χρειάζεται περαιτέρω ἀνάπτυξη. Ὅπως εἶδαμε, ἡ Εἰκόνα ἐκφράζει τὴ σχέση τῆς ἱστορίας πρὸς τὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐνῶ τὸ βάρος πέφτει κυρίως στὰ ἔσχατα, ὅμως, ἀπαραίτητη προϋπόθεση τῆς σωτηρίας τοῦ εἰκονιζόμενου εἶναι ἓνας ὀρισμένος τρόπος ζωῆς καὶ σχέσεις ζωῆς ἐνδοϊστορικές. Γι' αὐτὸ ἀντικατοπτρίζεται στὴν Εἰκόνα ἡ ἔσχατολογικὴ σχέση καὶ ἡ ἔξ αὐτῆς σωτηρία μὲ τὴ μορφή τῶν συγκεκριμένων ὀριακῶν γεγονότων, πὸν σφράγισαν τὴν ὑπαρξὴ τοῦ εἰκονιζόμενου ὅσο ζοῦσε ἀκόμη μέσα στὴν ἱστορία καὶ προσέδωσαν καὶ στὴ φθαρτὴ του φύση ὀρισμένα ἰδιώματα πὸν ἔμειναν τοῦ λοιποῦ αἰῶνια. Π.χ. βλέπουμε στὴν Εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως τὰ στίγματα τοῦ Κυρίου, ἢ στὸν φωτοστέφανό Του τὸν Σταυρό. Παρόμοια, οἱ Ἅγιοι εἰκονίζονται νὰ βαστάζουν «τὰ στίγματα τοῦ Κυρίου» τους.

Αυτό σημαίνει ότι τα σωτηριώδη γεγονότα, που έλαβαν χώρα μέσα στην ιστορία, καταξιούμενα δια της σχέσεώς των προς τον Χριστό, αποκτούν και αυτά τον χαρακτήρα του μοναδικού και ανεπανάληπτου. Π.χ. ή συγκεκριμένη άσκηση του αγίου ασκητού, που έλαβε χώρα σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, παίζει μοναδικό ρόλο στη σωτηρία του και δι' αυτής στη ζωή της Έκκλησίας, στη λατρεία, στην Εικόνα και στη δική μας σωτηρία, του καθενός ως μέλους του Σώματος. Ή δε τελείωσις του αγίου είτε έν ειρήνη είτε δια μαρτυρίου είτε με όποιονδήποτε τρόπο, δηλ. ή έξοδος του από τή ζωή και ή είσοδος του στην Βασιλεία των Ουρανών, αποτελεί για την Έκκλησία ένα καινούργιο και μοναδικό γεγονός, δια του οποίου όλόκληρη ή Έκκλησία προγεύεται τὰ ξσχατα.

Άλλα και ιστορώντας τήν εικόνα του αγίου αυτού ή Έκκλησία και προσκυνώντας την, δημιουργεί ένα νέο γεγονός. Ή πρώην ούδέτερη χριστολογικά, σωτηριολογικά και έσχατολογικά ύλη τής σανίδος ή του τοίχου πάνω στον όποιο ιστορείται ή εικόνα, προσλαμβάνει πλέον διαστάσεις καινούργιου και μοναδικού γεγονότος, γιατί μέσω αυτής κατά ιδιαίτερο τρόπο συνδέεται ή έκκλησία με τήν έσχατολογική ύπαρξη και προσωπικότητα του αγίου. Έτσι κατανοούμε αυτό που οι Πατέρες έγραφαν σε κείμενα και σε ύμνους και στον Όρο τής Ζ' Οικουμενικής

συνόδου, ὅτι διὰ τῆς εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων ἀγιάζεται ἡ κτίσις.

Κατανοοῦμε, ἔτσι, γιατί ἡ Εἰκόνα δὲν εἶναι γιὰ τὴν Ἐκκλησία ἓνα σύμβολο καὶ σκέτος τύπος, διὰ τοῦ ὁποῖου ἀπλῶς συμβολίζεται ὁ ἅγιος. Ἀποτελεῖ μᾶλλον ἐπίτευγμα μοναδικό τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος ποῦ ἐκφράζεται διὰ τοῦ ἁγιογράφου της, ὁ ὁποῖος στὴν περίπτωση αὐτὴ ἐπέχει θέση εὐαγγελιστοῦ, μὲ τὸ νὰ φανερώνει διὰ χρωμάτων καὶ σχημάτων τὴν ἰδιαίτερη ἐκκλησιαστικὴ σχέση ἁγίου-Χριστοῦ-Πατρός. Τὸ γεγονὸς ὅτι πρέπει νὰ φανεῖ στὴν εἰκόνα αὐτὴ ἡ σχέση προσδίδει στὴν πραγμάτωση καὶ κατασκευὴ τῆς Εἰκόνας τὴν ἔννοια προσωπικοῦ ἄθλου ἀσκήσεως καὶ πνευματικοῦ ἐπιτεύγματος τοῦ ἁγιογράφου. Πρέπει ὁ ἁγιογράφος νὰ ἐπιτύχει ὥστε κάθε νέα εἰκόνα τοῦ ἁγίου νὰ εἶναι ἓνας τρόπος νὰ ἔρχεται ἡ Ἐκκλησία σὲ σχέση μὲ τὸν ἅγιο. Ἐνῶ δηλαδὴ θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ξεχαστεῖ αὐτὴ ἡ σχέση διὰ τῆς λήθης (ἢ ὁποῖα χαρακτηρίζει τὰ ἀνθρώπινα καὶ κατὰ τοὺς Πατέρες ἀποτελεῖ πάθος μέγα), ὁ ἁγιογράφος «μνήμην ποιεῖται» τοῦ Ἁγίου ποῦ ἱστορεῖ. Ἔτσι συμμετέχει στὸν ἐκκλησιαστικὸ ἑορτασμό, κατὰ τὸν ὁποῖο ὀλόκληρη ἡ Ἐκκλησία «μνήμην ποιεῖται» τοῦ ἑορταζομένου Ἁγίου, ἀντιστεκόμενη στὴ λήθη ποῦ συνεπάγεται ἡ κτιστότητα τοῦ χρόνου. Αὐτὴ ἡ «μνήμη» δὲν εἶναι ἀπλῶς συναισθηματικὴ ἐνθύμηση, ἀλλὰ συμμετοχὴ τῆς εὐχαριστιακῆς κοινότητος στὴν «αἰώνια μνήμη», δηλ. στὴν μνήμη μὲ τὴν ὁποῖα ὁ αἰώνιος Θεὸς Πατὴρ θυμᾶται καὶ διακρατεῖ σὲ αἰώνια ὑπαρξὴ καὶ κοινωνία τὸν Ἅγιο, καὶ κατ' ἐπέκταση κάθε πιστό. Ἔτσι ἡ εὐχαριστιακὴ κοινότητα μὲ τὶς ἑορτές της, ποῦ ἀπαιτοῦν καὶ σχετικὴ εἰκονογράφηση, ὁδηγεῖ τὸν ἁγιογράφο στὴ δημιουργία ἑνὸς γεγονότος, τῆς νέας εἰκόνας τοῦ Ἁγίου, διὰ τῆς ὁποῖας ἡ κοινότητα ἔρχεται ἐκ νέου σὲ σχέση πρὸς τὸν ἐσχατολογικὸ ἄνθρωπο, ποῦ εἶναι ὁ Ἅγιος.

Μὲ αὐτὸ συμφωνεῖ καὶ ἡ κατὰ παράδοση συνήθεια τοῦ λαοῦ μας νὰ ὀνομάζει μὲ ἰδιαίτερα ὀνόματα διάφορες εἰκόνες τῆς Παναγίας· νὰ ἀπευθύνει ἰδιαίτερη τιμὴ πρὸς κάθε μία ἀπ' αὐτὲς στὸν ἰδιαίτερο τόπο στὸν ὁποῖο βρίσκεται· νὰ σχετίζει πρὸς καθεμία ἀπ' αὐτὲς ἰδιαίτερα θαύματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἀποτελοῦν παρὰ καινούργια γεγονότα μοναδικά· νὰ γράφει ἀκόμη ἰδιαίτερες ἀκολουθίες σχετικὲς πρὸς τὶς εἰδικὲς ἱστορικὲς συνθήκες, ὑπὸ τὶς ὁποῖες ἡ κάθε εἰκόνα βρέθηκε, ζωγραφίσθηκε ἢ θαυματουργήσε· νὰ τελεῖ ἐπίσης λιτανεῖες καὶ λειτουργίες σὲ ἰδιαίτερες μῆνες, ὅπως σὲ πολλὰ μοναστήρια στὸ Ἅγιο Ὄρος καὶ σὲ πολλὰ προσκυνήματα μέσα στὸν κόσμο.

Αὐτὸ ἐξηγεῖ καὶ τὸ γνήσιο βυζαντινὸ εἰκονογραφικὸ ἦθος, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο ὄχι μόνο ἓνας ἁγιογράφος δὲν ἀντέγραφε μιμητικὰ μία παλαιότερη εἰκόνα, ἀλλὰ δὲν ἀντέγραφε οὔτε καὶ τὶς ἴδιες τὶς δικές του εἰκόνες, ὅταν ξαναζωγράφιζε τὸ ἴδιο θέμα γιὰ δεύτερη, τρίτη, πολλοστὴ φορά. Ἐπειδὴ πίστευε, προφανῶς, ὅτι κάθε νέα εἰκόνα εἶναι καὶ ἓνα νέο μοναδικὸ καὶ ἀνεπανάληπτο γεγονὸς κοινωνίας τῆς

Ἐκκλησίας πρὸς τὸν ἱστορούμενο ἅγιο.

Αὐτὸς εἶναι ὁ βαθύτερος λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν πρέπει νὰ ἔχουμε στὶς ἐκκλησίες καὶ νὰ προσκυνοῦμε εἰκόνες ποὺ εἶναι ἀπλῶς ἀναπαραγωγὲς διὰ μηχανικῶν μέσων κάποιων ἄλλων εἰκόνων, εἴτε μὲ τὴν τυπογραφία εἴτε ἀργότερα μὲ τοὺς computers. Ἐξίσου ὅμως δὲν εἶναι σωστὸ νὰ ζωγραφίζουμε εἰκόνες διὰ μηχανικῆς ἀντιγραφῆς παλαιότερων πρωτοτύπων, χωρὶς δηλαδὴ ὁ ἀγιογράφος νὰ ἔχει μπεῖ στὸν κόπο νὰ συμμετάσχει στὸ ἐκκλησιαστικὸ γεγονός μετὰ τὸν δικό του μοναδικὸ ἄθλο καὶ τὴν ἄσκηση.

Δυστυχῶς, σὲ μεταγενέστερα χρόνια χάθηκε αὐτὸ τὸ αἰσθητήριον καὶ τὸ ὀρθόδοξον ἦθος διολίσθησε πρὸς μία ἀντίληψη ὅτι πρέπει νὰ ἐπαναλαμβάνεται τὸ ἴδιον ἀκριβῶς σχέδιον, μὲ τὰ ἴδια ἀκριβῶς χρώματα, χωρὶς προσωπικὴ μετοχὴ τοῦ ἀγιογράφου. Ἔστω κι ἂν οἱ ἀλλοιώσεις αὐτὲς ὀφείλονται καὶ σὲ ἐξωτερικοὺς ἱστορικοὺς καὶ οἰκονομικοκοινωνικοὺς λόγους, ὑπάρχει ἀναμφισβήτητα καὶ θεολογικὴ ἐξήγηση τοῦ γεγονότος. Πρόκειται δηλαδὴ γιὰ ἀλλοίωση τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας, κατὰ τὴν ὁποία, σὲ παλαιότερες μὲν ἐποχάς, σημασία εἶχε ἡ σχέση τῆς κοινότητος πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ ἄρα τοῦ κάθε πιστοῦ μέλους πρὸς τὴν κοινότητα, σχέση ἡ ὁποία ἐκφραζόταν κατ' ἐξοχὴν διὰ τῆς θείας εὐχαριστίας. Γιὰ τὸν λόγο αὐτό, οἱ μεγάλοι Πατέρες χαρακτηρίζουν τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων ὡς ἔκφραση λατρείας σχετικῆς, δηλαδὴ λατρείας ἡ ὁποία διὰ μέσου τῆς Εἰκόνος σχετίζει τὸν πιστὸν καὶ τὴν κοινότητα πρὸς τὸν ἅγιον ἢ τὸν Χριστὸν καὶ τελικὰ τὸν Θεὸν Πατέρα. Σὲ μεταγενέστερες, ὅμως, ἐποχάς, λόγω ἀτονήσεως τοῦ εὐχαριστιακοῦ βιώματος, τῆς εὐχαριστιακῆς θεολογίας καὶ τῆς αἰσθήσεως τῆς μοναδικότητος τῶν γεγονότων καὶ σχέσεων, οἱ ὁποῖες συνάπτονται μέσα στὸ εὐχαριστιακὸ πλαίσιον, δόθηκε πρωτεύων ρόλος σὲ ἄλλα στοιχεῖα τῆς Εἰκόνος, ὅπως ὁ συμβολισμὸς, ἡ ἠθικὴ διδασκαλία, ἡ ψυχολογικὴ ἔκφρασις κτλ.

Ἐδῶ πρέπει νὰ κάνουμε μία παρένθεση, γιὰ νὰ τονίσουμε ὅτι ἡ ἐλευθερία τῶν βυζαντινῶν ἔναντι τῶν μεταβυζαντινῶν δὲν ὑπογραμμίζεται ἐδῶ ὡς καλλιτεχνικὴ ἀρετὴ καὶ ἰκανότητα ἀλλὰ ὡς ὀρθόδοξια, μὲ τὴν ἔννοια τῆς ὀρθῆς δόξης περὶ τοῦ ἁγίου καὶ τῆς εἰκόνος του καὶ τῆς ὀρθῆς δοξολογίας τοῦ ἁγίου διὰ τῆς εἰκόνος του. Δηλαδὴ μᾶς ἀπασχολεῖ τὸ θέμα ἀπὸ τὴν ἄποψη ἐντοπίσεως τοῦ ὀρθοδόξου θεολογικοῦ κριτηρίου καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ἄποψη αἰσθητικῆς ἀξιολογήσεως καὶ συγκρίσεως διαφόρων ἐποχῶν τῆς ἀγιογραφίας μεταξὺ των. Τὸ ὀρθόδοξον κριτήριον μᾶς προφυλάσσει ἀπὸ διολισθήσεις πρὸς αἰρετικὰ παρεκκλίσεις ἀπὸ τὸ ὀρθόδοξον δόγμα περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ, περὶ τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας μας καὶ περὶ τοῦ εἰκονισμοῦ ὅλων αὐτῶν στὶς ὀρθόδοξες εἰκόνες.

Ἀλλὰ μὲ τὴν ὀλοκλήρωση αὐτῆς τῆς θεολογικῆς ἐρμηνείας διαγράφηκαν ἤδη καὶ τὰ στοιχεῖα μιᾶς ἐπανεξετάσεως τῆς Εἰκόνος στὶς ἡμέρας μας καὶ κάποιας

προτάσεως εικόνογραφικής διδακτικής μεθόδου πρὸς ἀποκατάσταση τῆς γνήσιας εικόνογραφικῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως, ἀπ' τὴν ὁποία πολλές φορές ἐκπίπτουμε στὰ νεότερα χρόνια.

Πηγή: agiazoni.gr